

ÖZBEK YAZAR HURŞİD DOSTMUHAMMAD İLE SÖYLEŞİ¹

Elif Ezgi Demir Gürdün

■ Sovyetler Birliği'nin yıkılıp Özbekistan'ın bağımsız bir devlet hâline gelmesiyle hayatın her alanında olduğu gibi edebiyatta da yenilikler ve değişiklikler gerçekleşir. Bağımsızlık dönemiyle birlikte Sovyet edebiyatı eleştirilir; Sovyet döneminin sanat ve edebiyat anlayışı toplumcu gerçekçilik reddedilir; edebiyat, dünya edebiyatının önde gelen akımlarıyla tanışır bu da Özbek nesrinin millîliğini kaybetmeden yeni ilkeler edinmesini sağlar; hikâyeler biçim ve içerik yönünden dünya hikâyeciliğine yaklaşır. Edebiyatın yenilenme ve değişme sürecinin Hurşid Dostmuhammad'ın edebî yaratıcılığını, yeteneğini ve hayata bakışını şekillendirme konusunda önemli payı vardır. Yazar, gazeteci, âlim, tercüman Hurşid Dostmuhammad 1951 yılında Taşkent'te dünyaya gelir. Şimdiki adı Özbekistan Millî Üniversitesi olan Taşkent Devlet Üniversitesinin Gazetecilik Fakültesinden 1973 yılında mezun olur. Yazarın ilk hikâyesi "İjozat" 1979 yılında *Fan va Turmush* dergisinde, ikinci hikâyesi "Kiova quyoshi" 1981 yılında *Guliston* dergisinde, ilk kıssası "Nigoh" 1987 yılında *Yoshlik* dergisinde yayımlanır. İlk kitabı "Hovli etagidagi uy" 1989 yılında basılır. 1995 yılında "Modern Özbek Hikâyeciliğinde Sanatsal Düşüncenin Yenilenmesi" adlı doktora teziyle edebiyat doktoru ünvanı alan Hurşid Dostmuhammad şu an Özbekistan Dünya Dilleri Üniversitesinde ders vermekte, eserlerini kaleme almaya ve tercüme yapmaya devam etmektedir.

Hurşid Dostmuhammad, araştırmacı kişiliği, hayata ve olaylara bakış açısı ve yaratıcılığıyla Özbek edebiyatında önemli yere sahiptir. Özbek edebiyatı eserlerine ve dünyanın önde gelen modern edebiyat eserlerine oldukça hâkim olan yazar, bu edebiyatlarda karşılaştığı yazma şekillerini ve anlatım tarzlarını bir araya getirerek yeni ve

* Söyleşi, TÜBİTAK 2214-A Doktora Sırası Araştırma Burs Programı kapsamında gidilen Fergana Devlet Üniversitesinde araştırma yapıldığı süreçte gerçekleştirilmiştir.

farklı eserler ortaya koymak ister. Bu yeni ve farklı eserleri kaleme alabilmek için de sürekli araştırır, okur, hayata bakışını farklı bir seviyeye taşıyarak yaratıcılığını besler. Hayattaki sıradan olaylara alışılmışın dışında bir gözle bakan yazarın hikâyeleri görünen ve görünmeyen katmanlara sahiptir. Hikâyelerde yer alan semboller, gerçek ile gerçek dışı arasındaki köprüdür. Bu durum, hikâyeye duyulan heyecanı, hikâyeyi çözme isteğini beslediği gibi hikâyelerin farklı yorumlanmasına da neden olur. Yazar, hikâyede olaya değil olayın nasıl sunulduğuna önem verir.

Olaylar genel olarak kahramanların psikolojik tasviri üzerinden iç monolog vasıtasıyla ilerler ve karmaşık bir örgü içerisinde verilir. Yazarın titizlikle kullandığı kelimeler ve yaptığı benzetmeler, hikâyeyi en ince detayına kadar okuyucunun gözünde canlandırmanın yanı sıra okuyucuya hikâyedeki hissi yaşama imkânı sunar. Yazar, hikâyelerinde gerçekçilik, büyülü gerçekçilik, modernizm, absürdizm, varoluşçuluk gibi birçok akımı sentezleyerek kullanır. Hurşid Dostmuhammad'ın hikâyeleri konu, olay örgüsü, çok katmanlılık, gerçek ve hayalin bir arada olması, insan ruh hâlini psikolojik analize dayandırması bakımından geleneksel hikâyelerden ayrılır.

Okurluktan yazarlığa geçişiniz nasıl oldu? Sizi yazarlığa teşvik eden, yazarlığa başlamanızda etkili olan kişiler ya da olaylar var mıdır?

Nasıl yazar oldum? “Xasharchilar” (Yardımcılar), “Alam” (Elem), “Onam jiyanim, men” (Annem, Yeğenim, Ben) çocukluk hatıraları esasında yazılan işte bu 3 hikâye örneğinde birinci soruya cevap vereyim.

İnsanda acıma duygusu, dert paylaşma duygusu var ya çocukluğumdan beri bu duyguya meylim var. Birine acımak bilhassa da çocuklara acımak... “Xasharchilar” hikâyesinde pamuk toplamak için gittik, kalabalığız, evlere dörder dörder paylaştırıldık. Bir evle konuştum, kalmamıza razı oldu, “Gelin, buyurun.” dedi. İyi bir delikanlıymış. Evden çıktığımda “Tamam, burada yaşıyoruz.” desem rehber, “Yok, burası olmaz.” dedi. “Neden? Razı oldu.” desem sakince (eliyle deli manasında işaret yaparak) “Annesi deli” dedi. Rehberin bu sözünü oğlu duydu, “Deli de olsa yaşayiverelim, şu çocuk üzülmesin.” dedim. Şehirli evimize geldi, evimizde yaşıyor diye çocukların hepsi mutluydu, bu çocuk da mutlu oldu. “Burada yaşayalım.” dediğimde rehberin “Annesi deli” dediğini çocuk anladı, hissetti ya ben çok üzuldüm, tükendim, bu benim için yaralayıcı. “Güzel bir evde yaşıyoruz.” dedim, çocuğun mutluluğunu bir görün. “Bizim eve de geldiler...” Bunun için yazıldı “Xasharchilar”. “Xasharchi”, yardımcı anlamında, şehirden pamuk için gelen yardımcıları.

İşte bu duygu var ya acıma, birinin gönlünü kırmama; bu şey bana annemden mi geçti, babamdan mı geçti, Allah'ın verdiği bir şey mi? Beni yazmaya davet etti. Hey çocuk üzülme! Biz orada bir ay yaşadık, annesi çok rahatsız oldu ama yaşayıverdük. Bize hiçbir şey yapmadı ama çocuk mutlu oldu.

“Onam Jiyanim, Men” hikâyesinde kendime acıyorum. Hikâyedeki ben, benim; yeğenim büyük ablamın oğlu. Onlar, vilayetten geldi. Annemin torunu ya misafir, o ne derse annem “Tamam.” diyor. Hiçbir şeye “Yok.” demiyor. Ben de çocuğum ama ne dersem “Yok.” diyor. O, hem küçük hem her istediği oluyor hem torun hem babası önemli yerde çalışıyor, hâkim. O ne derse doğru, ben ne desem yanlış; ben konuşsam annem “Sessizce otur.” diyor, o ne derse dinliyor. Yerde yatıyoruz; annem, yeğenim, ben, ablam. Sıra sıra yatıyoruz, ayrı bir yatak yok. Annem hizmet etmiş, yorulmuş. Bu, anneme “Masal anlatın nine.” diyor. Annem anlatmaya başlıyor. Anlatıyor, anlatıyor... Küçük olduğu için ilk o uyuyakalıyor, annem sessizleşiyor, benim dinleyesim geliyor. “Anne devamını anlat.” desem “Sessizce yat diyor.”, “Anlatın.”, “Sessizce yat, yoruldu.” Ben söylediğimde annem “Yoruldu ben.” diyor, o söylediğinde söylemiyordu yorulduğunu. Yorganı kafama çektim, ağlıyorum. “Niye bana anlatmıyor da annem buna anlatıyor? Beni sevmiyor.” Küçük çocuğuz... Tavan ahşaptan yapılmış, tavanın tahtalarını sayarak yatıyorum, uyuyakalıyorum, sabah oluyor... İşte bu sıradan bir şey. Kendime acıdım başkalarına da aynı böyle...

10-12 yaşlarındayım. Kış, soğuk, kar... Sokağımızda 20-30 kadar çocuk buzda kayıyoruz, sokak kalabalık. Aşağıdan eşek arabasının geldiğini gördüm. Üstüne kömür yığılmış... Eşek tepeye çıkamayıp düşüyordu, kömür de düşüyordu. Eşek arabasının sürücüsü vuruyordu, eşek kalkıp yine yıkılıyordu. 30 tane çocuğun bir tanesi bile bakmıyordu. Ben bakıyordum... Daha sonra yardım edeyim diye gittim, arkadan eşek arabasını itekliyorum. Yaşlı adam sinirlenmiş, üzülmüş, küfretti. Kötü şeyler söylüyordu, vuruyordu... Eşek çaresiz. Yer cam gibi kaygan. Ben bu şekilde arabayı itekliyordum. Beni görüp bana vurdu. “Niye arabayı itekliyorsun?” Üzüldüm, biraz kaçtım. “Size değil eşeğe acıyorum.” dedim. Eşeğin gözünü görseniz hüzünlü, insan acır. Bu hâlde değil başka hâlde olsa eşek ağlardı. Bunu söyledim, yaramaz olduğum için de küfredip kaçtım. Bunu daha sonra hikâye ettim.

Yazarken nelerden ilham alıyorsunuz?

Tarihî olaylar karışık. 20. asrın başı, 10-20-30'lu yıllar... “Qazo bo'lgan namoz”da (Kazası Kılınan Namaz) Andicanlı, oldukça zengin Mirkâmil Bey var. Hangi hükûmet gelse onu hapse atıyor. Bundan şöyle bir sonuca vardım, zengin, varlıklı adamdan hükûmet korkar. Sovyet devri de korkar bunun için de bahane bulup hapseder. “To'xtaboyning Boyliklari”ndeki (Tohtabây'ın Zenginlikleri) Tohtabay da işte o devrin zengini. Mirkâmil çok daha zengin Tohtabay'dan. Biri Andican'da diğeri Taşkent'te.

“Umid guli”nin (mit çiçeği) kahramanı Abdurrauf Fıtrat’ı bir zamanlar Bu-hara’dan Moskova’ya gönderdiler. Burada çok zorluklarla karşılaştı. Fayzul-la Hocayev ona “*Damla, siz Moskova’da çalışın.*” dedi. Moskova’da tek başına kaldı. Ben Abdurrauf Fıtrat’ı çok okudum. Onun Moskava’da yalnız kaldığını düşündüm. Olaylar ok... Yalnız kaldığında ne iş yaptı? Hapsedilme tehlikesi var, yargılanma tehlikesi var... Bir kişi onun odasına gidiyor. O kişiyle Fıtrat’ın odada bir gecelik buluşma anını yazdım. Abdurrauf Fıtrat’ın Moskova’da yalnız kaldığını düşünüp onun yalnız kaldığında ne işle meşgul olduğu sorusuna cevap aradım. Batu onu ziyarete geldi. Tarihten okudum, onları buluşturdum. Biri şöyle şiir yazdı, biri böyle şiir yazdı. şekil (biçim) seviyorum yeni şekil. Ka-rakterlerin adında, başlıklarda, sembolik manalar var.

“Umid Guli”nde dikkat ederseniz Moskova’ya tek başına gidip orada kalan ada-mın, böyle büyük insanın kim olduğuyla ilgili hiçbir yerde isim yok. Sonunda Fıtrat öğrencisine mektup yazıyor. “*Ben şu kişiyle şiir yazdım, şu gazetede çıka-rın. Selamlarla..*” diye. Abdurrauf Fıtrat’ın sonunda bir yerde adı var. O zamana dek sakladım. Okuyucu şaşırabilir. “*Kim bu adam? İsmi var mı?*” Bu soruya da hikâye içinde ortaya çıkan sorulara da cevap hikyenin sonunda.

“Oqimga qarshi oqqan gul” (Akıntıya Karşı Akan iek)... Bir zamanlar Japon yazar Ryunosuke Akutawaga’ya merak saldım, çok okudum. Bizim Aybek adlı yazarımız var, onu okudum. Birbirine yakın yerler var. Lirik şiirleri çok güzel Aybek’in, Japon yazarın da novellaları güzel. Onları birleştirip büyük bir şey yazarım diye düşündüm. Birinin hikyesinden diğerinin şiirlerinden alıp yine başka hayattan eklemeler yapmak istedim, gücüm yetmedi. Sonra küçük bir novella ortaya ıktı. Amacım büyük bir eser yazmaktı, zorlandım.

Aluddin Mansur adlı insan vardı, rahmetli *Kur’an* tercüme ederdi. Onunla sohbet ederken bir söz söyledi: “*Kulak zinası var, göz zinası var.*” Bu sözü daha önce duymamıştım. Bu söz aklımda döndü, döndü... İş yerimizdeki yeni ev alan mdr misafirliğe çağırdı. Hepimiz karı koca olarak gidiyoruz. Genç bir kadın var, daha önce böyle bir ortama girmemiş. Bizim müdürümüz de modern, “*Alın iki (votka) için, şarap için.*” diyor, birer tane veriyor. Bu durum o kadın için ölüm, diğer kadınlar alışık. Müdürümüz iyi bir insan. “*Bir kere için alışırsınız, yiyin, için...*” Kadın kaçacak yer bulamıyor. Misafir, nereye gidecek? Ziyafet bitti, sabah eşi işe gitti. Kadın, sabah erkenden akşama kadar yıkandı. Kulak zinası, göz zinası gider mi ki? Eşi gitti, 3 yaşında küçük çocuğu var. Telefon çaldı, korktu, titredi. “*Akşamki mdr m arıyor acaba?*” İki üç kere telefon çaldı. İki üç telefon alması ne kadar sürer? Yarım dakika sürmedi, yarım daki-kada aklımda bir sürü düşünce geçti. Onun için dünya karardı, dünkü olanları hatırladı, “*şimdi ben ne yapacağım?*” dedi. ocuğu gelip telefonu alınca “*Dokun-ma, dokunma!*” diyerek korktu. “*Bir kere daha çalarsa ölürüm.*” dedi. Sonunda mecbur aldı, “*Efendim?*” dedi. “*Hey kızım iyi misin?*” üç yıl önce vefat eden annesi... Dergiye verdim, Halime Hudyberdiyeva “*Annesinin telefon ettiğini*

çıkarmam.” dedi. “Hayır, kalacak.” dedim. “Ne demek istiyorsunuz?” dedi. “Bizde bir söz var. Ben yanlış, uygun olmayan bir iş yaparsam atam mezarda rahatsız olur. Kızı böyle acı çektiğinde annesi mezarda rahatsız oldu.” 1992 yılında “Mahzuna” (Mahzuna) hikâyesi yarışmada birinci oldu, hacca ücretsiz gittim. Bu hikâyede dinî hadis olduğu için yarışmada galip oldum.

Vaziyat (Vaziyet) hikâyesinin tarihi var. Gerçek olaydan yazıldı. Diyaloglardan oluşuyor. Mahkemede danışmanlık yapmıştım. Bir delikanlının duruşmasını yaptık. Annesi dava etmiş, “Hapse atılsın, çok sigara ve içki içiyor. Kavga güürültü çıkıyor, hapse atın.” dedi. Yargılandı, iki yıl hüküm giydi. İşte o anne, “Hemen bunu oğluma verin, yiyiversin, karnı aç kalır.” dedi ama kendisi hapse attırdı. Durumun nasıl ağır olduğuna bakın. Anne hem kendisi hapse attırdı hem de “Aç kaldı çocuğum, şunu verin.” diye rica ediyordu.

Başarılı bir yazar, gazeteci ve devlet adamısınız. Çocukluğunuzdan bu zamana hayatınızın, düşüncelerinizin şekillenmesinde kimler, neler rol oynadı?

Bir şeyler yaparak, öğrenerek yazarlık bitmiyor. “Ben uzman oldum, mükemmel bir yazar oldum.” sözünü hiç kimse söyleyemez. Tolstoy, 80 yaşındayken “Ben yazar mıyım? Kimim?” diye sorar. Bizde de bu şey var ama daha yeni başlayan amatör yazar da değiliz. Yavaş yavaş değişiyor insan. İlk zamanlardan kimlerden etkilendik? Kendi yazarlarımızdan etkilendik. Tesir, çok büyük öneme sahip. Siz hangi yazarı okuyorsunuz? Kimden etkileniyorsunuz? Buna göre kişinin düşünme tarzı gelişiyor. Düşünme farklılaştığında yazma da değişir. Kendi yazarlarımıza merak saldı. Beni ciddi manada değiştiren eserlerden biri Moskova’da basılmış, içerisinde Rus makalelerinin olduğu bir kitap. *Estetika Povedeniya* (Estetik Davranış) adlı kitap; ahlak, adap, nefeset anlamında... Makaleler sıradan makaleler. Onlar, benim tüm dünya bakışımı farklılaştırdı. Söyleyecek olursam ben vahşiymişim, gazetecilik fakültesinde okumuşum, kravat bağlayıp Lenin’in işaretini takarak... *Estetika Povedeniya*’yı okuduğumda anladım ki hiç kimse değilmişim, dünya farklıymış. Kadına nasıl davranılır? Erkeğe nasıl davranılır? Beni insan olarak değiştirdi. Öğrenci yurdu bize yakın, oraya arkadaşlarıma gidiyorum 10-11 oldu, uyuyorlar. Küfrediyorum, uyandırıyorum, vuruyorum. “Ne yapıyorsun?” dediler. “Bunu okuyun.” dedim. “Bu kitabı okumazsan olmaz. Yatma kalk, bu kitabı okumayan insan olmaz.” dedim. İşte bu şey beni insan olarak değiştirdi, yazar olarak beni oldukça etkiledi. Çocuklukta Mark Twain’in eserlerini okuyorduk. Dostoyevski’nin *Suç ve Ceza*’sını... Bunu okuyup 51-52-53. yıllarda doğan yazarlar deli oldu. Rusçasını okumadım.

Bir parkta her gün saat 12.00’den 14.00’e kadar sohbet olurdu. Yazarlar, şairler vardı. Öğle yemeğine çıkardık yerken konuşurduk, otururduk. Radyodakiler gelirdi, yazarlar birliğindekiler gelirdi. Her gün bilgi alırdık. Gürcüler ne yazdı? Türkler ne yazdı? Baltık edebiyatını çok konuşurduk; Letonya, Estonya, Litvanya; Gürcistan’ı, Azerbaycan’ı Ruslar’ı... Her gün bunları okuyup fikir alışverişinde bulunurduk, küçük bir eser bile olsa okurduk. *Suç ve Ceza* hakkın-

da bir konuşma oldu, Latin Amerika edebiyatını bu konuşmada duydum. Cortazar'ı (Julio), Faulkner'ı (William), Borges'i (Jorge Luis) okumamışız. Yazarlar Birliğinin başkanı, Adil Yakubov adlı meşhur bir yazar. Bir toplantıda "*Marquez (Gabriel Garcia) adlı yazar varmış, hikâyelerini bir okusak iyi olur.*" dedi. Marquez'i burada duyduk. Kitaplarını nereden okuyalım? Yok. Günlerden bir gün bir arkadaşımız on sayfa on iki sayfa hikâye getirdi. Daktiloda yazılmış. Franz Kafka'yı hiç kimse bilmiyor. Kafka kim? Kimse duymamış adını... Hikâye Rus dilinde, Özbekçesi *Evriliş* (Dönüşüm). "*Bana ver, bana ver, bana ver.*" diye bir kapışma oldu. Ben aldım, bana verdi. "*Bir gecelik al, başkaları da okuyacak.*" dedi. Ben Rusçayı iyi okuyamıyorum. Bir gecede bunu düşünemiyorum. Birinden para alıp 10 rubleye fotokopi çektirdim. "*Bu yazarın kitabı çıkmış, bir nüsha çıkarıver.*" diye rica edip kapısını gözleyerek fotokopi çektirdim. Evriliş, buradaki herkesin düşüncelerini farklılaştırdı. Ben de başka biri oldum. Yani beni çok etkileyen eser ve yazarlardan biri Franz Kafka'nın *Evriliş*'i. Daha sonra romanları çıktı, kitapçılarda duruyor, hiç kimse okumuyor.

İbrâhim Gafur'un "Qalp aylanishi" (Gönlün Dolanması) makalesini okudum Şark Yulduzi'ndan. İbrâhim Gafur adlı hoca var, yaşları büyük, çok bilgili adam, çok okuyan adam... "Qalp aylanishi" makalesini iki kere okudum, anlamadım, yine okudum sonra o adamı gördüğümde söyledim. Çok farklı, orijinal yazan Timur Polat adlı yazar var. 20. asır Özbek edebiyatında Timur Polat'ı geçen yazar yok. Özbek edebiyatını biliyorum, dersiniz Timur Polat'ı bilin. Onun "Yetti Huzur- Halovat va Qırk Qayg'u-Alam" (Yedi Huzur-Asayış ve Kırk Kaygı-Elem) hikâyesini tercüme ettim.

Tasavvuf okurdum, beni etkileyen hocamız vardı Necmettin Kâmilov adında. Kitaplarını yayınevleri çıkarmazdı. 10 yıldır çıkmamış tasavvuf. Hocadan alıp okumuştum onu "*Basılması mümkün değil bana ver.*" diyerek. Kol yazmasını okuyunca dünya tersine döndü, tasavvur ruhunda yazılmıştı bu hikâye. Bunu anlamayan insan, hikâyeyi anlamıyordu.

Beni etkileyen Latin Amerika yazarları, Kafka, Proust, Sartre, karışık yazarlar, modern yazarlar... Birçok kişi bunları taklit ederek bunlara benzeterek yazdı. Kabul, benzer yazdılar ama onlardan daha iyisini yazmadılar. Daha iyisini yazmaları gerekiyordu, yazamadılar. Sanatsal düşüncede millî sanat düşünce var, nesillerin düşüncesi var, bir kişinin sanatsal düşüncesi var. Siz beni yazmak isterseniz nerede ortaya çıktım? İşte bu muhitte ortaya çıktım. Bunu bilmeniz gerek.

Askad Muhtar'ın hikâyelerini seviyorum. Güzel hikâyeleri var. Âlim Âtahân'ın hikâyeleri var, Murat Muhammad Dost'un hikâyeleri var, Nazar Eşankul'un hikâyelerini var. Severim onlardan öğrenirim.

Eserlerinizi yazmaya başlamadan önce ne gibi hazırlıklar yapıyorsunuz? Eserlerinizde verilmek istenen mesaj, yazmaya başlamadan önce mi yazarken mi şekilleniyor?

Fikir ortaya çıkıyor, bir sebep ortaya çıkıyor. Düşünüyorsun, düşünüyorsun... Ben şekil arıyorum. Biraz farklı şekil buluyorum sonra yazmaya başlıyorum. Yazacağım şeyi yazmaya başladığımda işte onun içinde yaşayışım gelir. Doğru mu, yanlış mı, gerçek olay mı, gerçek değil mi beni ilgilendirmiyor. Kendi içinde tasvir etmeye çalışırım. Çoğunlukla şöyle oluyor: Yazma sürecinin yarısına geldiğimde tekrar yazıyorum. Bir şeyi belki beş kere baştan yazıyorum; elli sayfa, altmış sayfa yazıyorum. 6. kere yine yazarım, içim rahat etmiyor, beğenmiyorum. Hikâyede özellikle olayların bir bütün olması gerek, dağınık olursa olmaz. Büyük eserde de yoğunluk olmalı, bütünlük... Bu olmazsa olmaz. İşte bu konuda en kusursuz olarak Marquez'in *Buzrukning Kuzi* (Başkan Babamızın Sonbaharı) romanını söylerim 20. asırda *Buzrukning Kuzi*'ne denk roman yok.

Ben isim arıyorum, ismi beğenmezsem yazamam. *Oromkursi* (Sallanan Koltuk) adlı kıssam var. Oadaki kahramana hiç isim bulamadım, yazıyorum, adı değiştiriyorum. Öğrencilerin yurduna girdim, liste varmış. Listede Tângatarov soyadı var. Bu benim kahramanım, böyle kahraman yok. Özbek edebiyatında hiç kimse anlamadı. Bu eserin kahramanına o Tângatarov soyadını buldum. Kahramana isim koymam gerekiyor, ismini "Koklam" olarak koydum. "Koklam", bahar demek. Bunun yeniliği nerede? Kahramanın beyaz rengi sevmesinde; kahraman, beyaz renk olsa bitiyor. Böyle bir adamı yazdım... Koklam Tângatarov kahraman.

Uçağa oturduk, Cenevre'ye gidiyoruz bir kız ve ben. Bu kız benim tercümanım. Güzel kızla sohbet ederek gidiyoruz. Çok yorulmuştum. İş çok dinlenmeye, uyumaya fırsat yok. Bu şekilde oturuyordum, uyuyakaldım. Birisi ayağıma dokundu, şaşırdım. Yanımda Afrikalı bir delikanlı oturuyordu. O Afrikalı "*Benim cebimi kurcalıyor.*" diye düşündüm. Benden zengin olsa gerek... Bir görsem ki bir kız. Uzun boylu, güzel bir kız ayağımı kaldırıp altına yükselti koydu, üstüme battaniye örttü. Böyle bir şey nerede olabilir? Sadece rüyada olabilir, masalda olabilir. Gerçek hayatta olması mümkün değil. Gözüm fal taşı gibi açıldı. Ben kimim ki kızın yanında? Bir an o, yiyecek içecek arabasını getirdi, "*Buyurun.*" dedi. "*Ne yersiniz, ne içersiniz? Alın, her şey var.*" Ben hasta oldum. Düşünüyorum ki -yazarlar hayalperest oluyor- "*Hostes kız benden hoşlandı.*" Bir görsem ki o, başkalarına da bu şekilde davranıyor. Ben kıskandım. "*Neden o başkalarına gidiyor? Benimle ilgilenir.*" dedim. Çağıyorum geliyor. Cenevre'ye gittik, otele ulaştık. Otelde Kırgızistan'dan gelen bir kızla görüştük, tanıştık. "*Adınız ne?*" dedim. "*Çinora*" dedi. Cenevre'ye toplantı için gitmiştim ama toplantıya girmedim. Tercüman kıza "*Sen git bana anlatırsın.*" dedim. Oturup hostes kıza

yazdım ona Czibe adını verdim, kendime inor Mamirov diye ad koydum.

Bana ilham gelse her gün yazarım. Eğer gelmezse senelerce yazamam.

Eserlerinizi kaleme aldığınız yer sizin için önemli midir? Hep aynı yerde mi yazarsınız?

Her türlü yerde yazarım. Yeni bir yer olursa iyi yazarım. Çalışma odam var bazen orada otururum, bazen burada (misafir odası) otururum, fakültede odam var o yerde otururum. Oturunca hiç kimse olmazsa yazarım ama illa farklı farklı yerler tercih etmiyorum, yazıyorum.

İyi bir hikâye nasıl olmalı? Hikyelerinizi kaleme alırken dikkat ettiğiniz hususlar nelerdir?

Hikâye nasıl olmalı? Hikâyede yeni kelime olmalı, hikâyeye yenilik getirmek gerek, yeni karakter olması gerek. Bizim edebiyatımızda en büyük eksiklik şu an dramatik olayın olmaması. şaşırtacak bir olay yok, hepsi sakın, merak ettirmiyor, olay örgüsü ilginç değil, zayıf. Benim eserlerimde de o kadar dramatik olaylar, facialar yok. Biz başka dünyada büyüdük.

zgn ve modern eserler yazabilmek için geleneksel bağlardan sıyrılmak mı gerekir?

Geleneksel detlerden kesinlikle vazgeçmek lazım. Gerek yok. Yeni Nietzsche'de okumuştum: "İleri giden adam önüne baksın, arkaya bakmasın."

İlk eseriniz yayımlandığında neler hissettiniz?

Benim yazdıklarım emsallerime göre daha geç yayımlandı. Onların 20-25 yaşında yayımlandıysa benim 35-40 yaşımda yayımlandı. Yazarlar Birliğinde akşam bana dediler ki "21 yaşında bir yazar var, onun ilk kitabını yayımlıyoruz. Bir n söz yazıverin." "Ben karşıyım bu kitapların çıkmasına, hepsi faydasız." dedim. Bu durum, 21 yaşındaki kız ve erkekleri bozuyor, hiç gerek yok ona. Birinci kitap iyi, insan memnun olur. Ben de ağlamıştım "Arkadaşımınki ıktı benimki çıkmadı." diye. Heves ettim ama itibar edin bir kitabı yazdıktan sonra çoğu yazmayı bırakır. En ağır ikinci kitap. İlk kitabı yazanların çoğunun ikinci kitaba anlatacağı bir şeyi kalmaz. Çünkü hazır değil o. Bu nedenle ilk kitabı yazmak için acele etmemek gerekir. Bu anlamda ben memnun oldum, iyi ki çıkmamış yazdıklarım. Yazdıklarımın hataları çokmuş, düzenlemek lazımmış, bunu sonra öğrendim. İlk kitabım ancak 40'lı yaşlarımda çıktı bundan pişmanlık duymuyorum.

Eserleriniz yayılandıktan sonra düzenlemeler ya da eklemeler yapıyor musunuz? Bu düzenleme ya da eklemeleri neye göre yapıyorsunuz? (Bakiş açısının değişmesi, eser hakkında yapılan yorumlar vs.)

Kitapta yazdıklarım var ya vakti gelince bunların hepsini tekrardan yazasım gelir nostaljiye dnesim gelir. Çok keyif alır insan önceki kelimeleri yazıverse.

Çocukluğunuzdan beri günlük yazıyorsunuz. Bu günlüklerin yayımlanmasını ister misiniz?

Günlük yazıyorum çocukluğumdan beri. Bazen yazıyorum, bazen ara veriyorum... Onların bazılarına *Izhâr*'da yer verdim. Çoğunlukla kişisel ifadelerim olduğu için edebî yaratıcılıkla ilgili yerleri kitap olarak çıkarsak olur. Bizde günlük çıkarılmıyor.

İki yıl rüyalarımı yazdım. Hiç rüyanızı yazdınız mı? Aklınızdan çıkıp gider... Yazın, bir yıl sonra okuyun, hayret edersiniz. *Tushimdagi o'zim* (Rüyamdaki ben) adlı toplamda rüyalarımı yazmıştım. Kendi yazdıklarımı yeterli görmüyorum mesela Nazar Eşankul'un, Hayriddin Sulton'un, Erkin Azam'ın, Kurbân Açıl'ın dili zengin. Benim dilim fakir, ben şehirli yazarım. Vilayette doğmadığıma hayıflanıyorum, vilayette doğsaydım ya da birazcık Tacik dilini biraz Türk dilini bilseydim benim sözlerim de zengin olurdu. Maalesef ki böyle değil.

Vilayette konuşulan şivelerden dolayı mı böyle diyorsunuz?

Şivenin yanı sıra vilayetten gelenlerin dili zengin. Şive dışında farklı kelimeler de var, onları okuyunca ben keyif alırım. Harezmi vilayetindekilerin sözünü hiç anlayamazsınız. "*Büyük insanlar köyde doğar ama yurt dışında ölür.*" derler. O, insanlar için değil dil için geçerli. Dil, köyde doğar şehirde ölür. Bu, tüm dünyadaki büyük şehirlerde bu şekilde. Ben Amerika'da "*Dil nasıl?*" diye sordüğümde "*New York'ta dil yok.*" dediler. Düşünün, New York'ta dil yok. Kim ne biliyorsa konuşuyor, herkes için "*Yanlış konuşuyor.*" diyorlar ama onları anlıyorlar. Amacını, işlerini yerine getirseler tamam. Alsa, satsa yeter. Nasıl anlatıyor, doğru konuşuyor mu önemli değil. Bizde "*Neden ana dilde konuşmuyor, devlet dilinde konuşmuyor?*" derler. Amaç, istediğini yerine getirmek, ticaret yapmak, fikir alışverişinde bulunmak. Ben size fikrimi anlatmak istiyorum nasıl anlattıysam anlatıyorum. Dilin önemi şehirde ölür. Bu sizin ve benim ihtiyarımızda değil.

Edebiyatta bilinçaltı akımı (bilinç akışı) tekniği hakkında neler söylemek istersiniz?

Bilinç akımını, modernizmi, sürrealizmi biraz okudum çok uzmanı değilim. İşte bu son zamanlarda Joyce'un (James) eserlerini ve hakkındaki bilgileri okuyup biraz anlamış gibi oldum. Birazcık. Mucize bilinç akımı. Ama her şeyi bilinç akımında yazmak mümkün değil. İyi hikâyeler yazmak mümkün ama sadece bilinç akımında olursa olmaz Çeşit çeşit olması gerek.

İran edebiyatına biraz ilgi gösterdim. En tanınmış yazarlardan biri Raziye Tüccar adında bir kadın. Modern usulde yazıyor. Onun 5-6 tane hikâyesini okudum. O, yurtdışına gitti bunun için fikirleri farklı. Hikâyeleri sıradan, çok şaşırtıcı hikâyeler değil. Tercüme etmeyi tamamen bırakmıştım. "*Tercüme etmek yerine kendi eserimi yazarım ne yapayım?*" diye düşünüyordum. Sizin sorduğunuz soruya "So'ng (Sh)oh (Son (Ş)Ah)" tercümem cevap. (Raziye Tüccar'ın romanının çevirisi) Modern usulde mi, bilinç akımı var mı, bilinçaltı akımı var

mı? Onları karıştırmak gerek karıştırıp yeni yol bulmak gerek. Başka çaresi yok. İşte bu romandaki adam 37 yıl padişah oldu, şah oldu, sonunda ah oldu. İşte bunun faciasını karıştırarak ilginç şekilde yazmışlar. Bir söz söylesem inanır mısınız? Bunu tercüme edince hasta oldum. Onun başına gelen hastalık bana geldi. Muhammed Rıza Pehlevi benim için kim? Ölüp giden padişahı düşünüp hastalandım. İnsanın takdiri bu kadar acılı olur mu? Böyle ağır olabilir mi? Bu nasıl hayat? Hey Allah'ım ne yaptın bu kuluna? 37 yıl... Küçük bir devlet değil İran. Ona şah olan adama bir sandalye bulunamadı. Bir yastık bulunamadı başını koymaya. Muhammad Rıza Pehlevi...

Joyce'u yazıp hastalanıyorum, gözüm görmüyor, Joyce'un da göz görmüyor. 11 kere ameliyat olmuş. Ben geçen doktora gittim. İlaç verdi, üç tane damla kullanıyorum. Gözüm görmüyor, etkileniyorum. Biri derdini söylese benim de o yerim ağrıyor...

Yani çare nedir? Karışık bir şeyler yaratılmalı. En sıradanlardan da faydalanılmalı. Karıştırıp yeni şeyler yaratılmalı.

Tespitlerinizi, aklınıza gelen karakterleri, betimlemeleri hemen kaleme alırmısınız? Uzun süre düşünür müsünüz?

Uzun süre düşünüyorum. Gelen fikre uygun şekil arıyorum. Ne şekilde yazsam diye düşünüyorum, şekilleri beğenmiyorum. Sonunda bir şekil ortaya çıkıyor ve yazmaya başlıyorum.

İtalyan yazar Dino Buzzati var, bunun hikâyelerini de okuyun. Dino Buzzati'nin hikâyeleri yeni hikâye. Nereden buluyorsa farklı olay örgüsü buluyor. Erkin Azam, "Buzzati'nin Yetti qavat (Yedi Kat) hikâyesini tercüme ediverin." dedi. "Peki, olur, acele etmeden ederim." dedim. "Yedi qavat"ı okuyunca aklıma bir fikir geldi, "Tercüme etmiyorum, ona ek olarak bir şey yazacağım." dedim. Bir hasta adam hastaneye gelir ve yedinci kata yatar. Hastalığı iyileşmedikçe 6. kata düşer, 5. kata düşer, 4. kata düşer... Hastalığı ağırlaştıkça nihayetinde morga düşer, hikâye biter. "Bunu tercüme edin." dedi bir dostumuz. "Okudum, hayır, tercüme etmiyorum farklı şekilde baştan yazacağım." dedim. Ne yaptım? İtalyan 7. kata geldiğinde 1. kata Özbek geldi. İtalyan 6. kata düştü, Özbek 2. kata çıktı. İtalyan 5. kata düştü, Özbek 3. kata çıktı. Kısaca İtalyan 1. kata düştüğünde öldü, Özbek 7. kata çıktığında öldü. Özbek, Allah'a yakınlaştı. Ölümü

bu şekilde oldu, ölüm hak, başka çaresi yok. İtalyan feryat figan etti, “*Doktorlar bana bakmıyor, tedavi etmiyor.*” diye ortalığı birbirine katarak öldü. Özbek, hemşirelerle konuşarak onlara iyi davranarak sakince öldü. Ölümün farkı yok, ölüm bu şekilde... “Jimjitxonaga yo’l (Sessizlik Evine Giden Yol)” diye hikâye yazdım. İtalyan jimjitxonayı 7. kattan buldu, Özbek 1. katta buldu. Bu şekil... Yeni mi? Dünyada kim yaptı? Hurşid Dostmuhammad yaptı. Benim bulduğum şekil yeni mi? Böyle bir şekil yok. Amerika’da da yok, Türkiye’de de yok.

En son Mahmudhoca Behbudiy’nin ölümünün bir dedektif tarafından araştırılmasının işlendiği Yüz Yıllık Qotillik (Yüz Yıllık Katillik) kıssanız yayımlandı. Şu an yazdığınız ya da yazmayı planladığınız bu ya da benzer nitelikte bir eser için hazırlığınız var mıdır?

Mahmudhoca Behbudiy... Ceditleri öğrenmek ağır iş, çok emek vermek gerek. Kendimce düşündüm ki o kitap üç seriden oluşsun. “Yüz Yıllık Qotillik Kıssası” ve sonunda “Behbudiy’i kim öldürdü?” bu soruya cevap çıkacak. Ben cevabımı hazırladım sadece yazmam kaldı.

Özbek edebiyatını tanımak isteyen okurlara hangi eserleri önerirsiniz?

Özbek edebiyatının herhangi bir dönemini, türünü öğrenmek için şunlardan faydalanılsa olur. Karışık değil. Hikâyecilerden Abdulla Qahhâr, Gafur Gulâm, Mirkarim Âsim, Otkir Haşimov, Şukur Hâlmirzayev’in hikâyeleri iyi. Modern hikâyecilerden Erkin Azam, Nazar Eşankul, Hayriddin Sultânov, Âlim Âtahnov var bunları okuyunca bir düşünce hasıl olur.

Sizin için hayat nedir? Hayatın özünü ne oluşturur?

“Hayat ne?” diye sormuşsunuz. Bir dostuma Cabbar Rezzak’a dün gönderdim. Size cevap bu: Dostoyevski için cehennem, Sokrates için sınav, Aristo için akıl, Nietzsche için güç, Freud için ölüm, Marks için gaye, Picasso için sanat, Gandi için muhabbet, Schopenhauer için azap, Rassel için rekabet, Steve Jobs için güven, Einstein için bilim, Stephen Hawking için ümit, Kafka için o sadece başlangıç, Hurşid Dostmuhammad için oyun.

“Ne?” adında eser yazasım geliyor. Soru değil “Ne?” 1. si oyun, 2.si ben buna yalan demek isterdim ama olmaz, 3.sü masal. Bu hayat oyundan ibaret, yalandan ibaret masaldan ibaret.

Temur Polatov’un önemli bir fikri var. Ömür, insanın kaç yıl yaşadığı değil. Yüz yıl yaşayınca yüz yıl yaşamış olmaz. Onun en hikmetli anları var ya onları bir araya koyarsa yüz yıldan bir yıl çıkar. İşte ömrü bir yıl diyor.

Bugun Ertalab (Bugün Sabahleyin) benim için ilgi çekici bir hikâye oldu.

Bu hikâyeyi iki üç kişi söyledi. Böyle hikâye bizde yok dedi. Kesinlikle farklı. Ben onu kendim için yazdım. Üç yıldan beri bu hikâyeyi romanlaştırmak istiyorum. Bir hayli oldu, yine yazıyorum. Bugun Ertalab’ı ben kendim için yazdım.

Hikyeyle ilgili bilgi verebilir misiniz?

Bilgi veririm. İnsanın her anı anlaması gerek. İyi dinleyin, hayatınızda lazım olur. Hayat gidiveriyor, gün oluyor, gece oluyor, kış oluyor, yaz oluyor, evlilik oluyor, anne oluyor, baba oluyor, geçip gidiyor... Ama seksen yıl yaşayacak olursam seksen yıl ömür değil. Seksen yılın içinde anladıklarım, anladığım anlarım var. Allah'ın verdiği bu anları anlarsam hayat, anlamasam hiçbir Şey değil. Ben bunları anlatıyorum ders verdiğimde. Ders veriyorum ya bu benim için ders değil unutulmaz an. "Bugun Ertalab"da dikkat ederseniz her bir söz, her bir durum, her bir bakış yazılmış. Baş kısmını okudunuz mu? Milyon tane delinin akli var bende milyon tane akıllının delilikleri... Süreyya Zahir adlı bir kız benim çalışırken hikâye getirdi, hikâyesini çıkardım, yok oldu gitti Őimdi.

Hikyenin içerisinde Leninci Kel Peto ve Uemura var.

ocukluğunuzda geçen manzaralar gözünüzün önünde durur. Benim gözümün önünde 60'lı yıllarda gördüğüm- 60 yıl oldu- kel, konuşamayan, büyük yaşta Peto vardı. Herkes onunla dalga geçerdi. Ben ona hl acıyorum. Çocukların kaç tanesiyle kavga ettim, kfrleştim. "Kel Peto'ya kfretmeyin!" dedim. "Kel Peto senin ağabeyin mi? Neden koruyorsun?" dediler. Ben ona acıyorum. İşte o kel Peto karakterini yazdım. Lenin kolhozu vardı, bu kolhozda koyun besledik. Leninci buradan geliyor. Koyunlara çok itibar vermedim daha çok Peto'ya itibar verdim. Nietzsche de var bu hikâyede.

Naomi Uemura, çocukluktaki idolm. Japon. Yazıyorum... Pazarda dolanırken pazardaki ablalarım, kız kardeşlerim, ağabeylerim: "Neyi düşünerek oturuyorsun? Pazarda para mı kazanıyorsun?" diyordu. Bir kere Uemura'ya benzeyip Everest'e çıkmayı gözledim. mrm, pazarda geçip gidiyordu. Para kazandığın için mutlusun ama bir kere o Uemura gibi... Tek başına, küçücük adam sadece kendisi... Everest Tepesi'ni biliyor musunuz? Dünyadaki en yüksek tepe, oraya üç kere çıktı yalnız başına. Kuzey Kutbu'na tek başına gitti. Ey benim kıymetlim, kitabımı hl okuyorum. Benim için idol olan. İnsanın Everest'e çıkması gerek, pazarda oturmak gerekmez. Bir dünya para kazanıyordu, bir ev dolusu para kazanıyordu. Ne olacak o para? Uemura'ya ne gerek "Yine ıkarım." dedi. Sonunda Alaska'da vefat etti. Kıyaslamak için yazdım ben. Neden Japon böyle Japon'un kafası nasıl, zbek'in kafası nasıl, Türk'n kafası nasıl? Sizin cesaretiniz Uemura'nın cesaretine benziyor.

Noktalama işaretlerine ve büyük harflere yer vermeden yazdığınız szli hikyelerinizin hakkında neler söylemek istersiniz?

Szli hikâyeler tecrübe. Böyle hikâyeyi hiç kimse söylemedi. Szli hikâyeler bizim szli konuşmalarımız. Yazarken virgl koyuyoruz, noktalama işaretlere koyuyoruz; konuşurken noktalama işareti kullanmıyoruz ki büyük harfle yazmıyoruz, küçük harfle yazmıyoruz. Hepsisi bu Şekilde gidiyor... Lakin bir manzara var.

Stol (masa), bu sembol. Önemli görevde çalışan bir insanın düşündükleri. Ben önemli görevlerde de çalıştım. Oturdum birilerini kabul ettim. Kimilerinin kaderini belirledim lakin ben de gidiyorum. Bu masaya suretiniz düşer işte bu suret düştü mü bunu söylemek istedim... Ayna...

Chiroq (lamba), karanlıktan korkmanın sembolü. Lamba sönüyor fakat kapı tıkrıyordu. “*Kim takırdatıyordu, kim gelebilir?*” Bu kadını her türlü düşünceye salardı. İşte bu sembol...

Yig’ach (ağaç) baksanız her yerde var. Bir ağaca her türlü ilan yapıştırılıyor. Şöyle yaparım, böyle yaparım, öyle yaparım. Bir ağaçta kaç tane insanın kaderi duruyor. Birisi “*Hizmetçi olup evinizi toparlarım.*” diyor, diğeri “*Çocuğunuza bakarım.*” diyor. Her bir yazı kader... Ağaç taşıyor hepsini, onlara dayanak oluyor. Yine yazasım geliyor sözlü hikâyeleri. Hiç kimse yazmadı böyle. Gazeteye çıktığında editör söyledi: “*Şaka olarak mı yazdınız bunu? Baksam ki anlamı varmış.*”